

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1889-1890.

Lezing in de vergadering van 31 October 1889.

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER verleent het woord aan den heer Dr. H. J. Vinkhuijzen, tot het houden zijner voordracht over de *militaire kleding*. (1)

De Heer VINKHUIJZEN:

Zeer geachte toehoorders!

Door 't brein van ieder natuuronderzoeker (en met trots reken ik mij tot dat gild) waait een sterke Darwinistische wind. Dit tot antwoord op de vraag, die onwillekeurig bij velen uwer op de lippen komen moet. Wat wil de spreker van heden avond, die bijna zijn ganschen tijd doorbrengt in zijn rijtuig of de trappen opsnellende om de hoog gelegen ziekenkamer te bezoeken, wat wil de spreker ons op militair gebied verhalen? De eenige in mijne familie, die den militairen stand niet tot levensberoep gekozen heeft, ben ik toch steeds door van mijn jeugd met een militairen geest omgeven, dat ik mij steeds onwillekeurig aangetrokken gevoelde tot vraagstukken dien stand betreffende, en inzonderheid 't probleem op dat gedeelte waar de eigenaardige richting mijner geneeskundige studiën ze toestond

(1) Door onvoorziene omstandigheden wordt deze voordracht eerst nu geplaatst. Zie Bladz. 5 jaargang 1889/1890.

een zelfstandig oordeel te vellen. In de tweede plaats heeft 't toeval gewild dat van de drie groote West-Europeesche veldtochten in de 2e helft dezer eeuw, ik gedeeltelijk als toeschouwer uit de naaste omgeving, gedeeltelijk als actief deelnemer in de gelegenheid was het groote drama van den oorlog waar te nemen. De onuitwischbare indrukken uit mijne jeugd en van die vreeselijke dagen geven mij moed mijne beschouwingen over een gewichtig punt van 't militaire leven u voor te leggen, vooral omdat ik hoop welwillende en zeer bevoegde beoordeelaars te vinden omtrent mijne in weinige opzichten van de gewoonlijk heerschende denkbeelden afwijkende voorstellingen.

Zoo ergens 't spreekwoord „de kleeren maken den man” waar is, dan is 't bij hen, wien roeping en plicht het dragen van wapenen voorschrijft, bij den soldaat. Aan de eene zijde orde, discipline, vlug en juist uitgevoerde beweging, gelijkheid onder de wapenen, niet denkbaar zonder gelijke uniforme kleeding, als van zelf reeds hiertoe voorbereid; aan de andere zijde verwarring, bedilzucht, kritiseeren, verkeerd opvatten en slecht uitvoeren der orders, daar waar die gemist wordt. Men moge over uiterlijke vormen zoo philosophisch mogelijk denken, het feit staat vast, dat ter organisatie eener menschenmassa tot een actief handelend en passief weerstandbiedend lichaam gelijkmatige kleeding, uniform, onmisbaar is.

En dat dit geene overeengekomen overlevering, maar wel degelijk eene waarheid is, gelijkstaande met eene natuurwet, dit bewijst de geschiedenis. Terwijl in de tijden, toen de oorlog bestond uit den schok van twee massa's, de strijdende partijen alleen door een gekleurde strik, band of veder of door een leus onderscheiden werden, eischte weldra de goede toepassing der strategische gegevens eene gelijkmatige bewapening der verschillende groepen en als gevolg hiervan gelijkmatige kleeding. Zoo zien wij den landsknecht, die op eigen kosten uitgerust, de verschillende Europeesche legers afloopt en in zijn veelkleurig wambuis alle partijen dient, reeds van 't bestaan der staande legers onder gelijke kleedij in afdeelingen afgedeeld. De basreliefs aan 't graf van Maximiliaan van Oostenrijk te Innsbrück, de voorstellingen van de samenkomst genaamd „Le Camp du

drap d'or" op de façade van het Hôtel de la Bourgthenolde te Rouaan en zoovele andere voorstellingen uit die tijden zelve, duiden onwederlegbaar aan, dat in 't einde der 15^e en het begin der 16^e eeuw reeds in bepaalde gelijkmatige kleeding gedoschte groepen van krijgslieden ten strijde werden gevoerd. Ik spreek niet van vroeger en haal dit niet bij de Gricken en Romeinen op; zoo zoude men evergoed van eene uniforme kleeding der Zoelockassers met en zonder zwembroekje kunnen spreken; daar bracht de zoo weinig onderling afwijkende volkskleedij 't uit zich zelf tot schijnbare gelijkheid, die in wezenlijkheid, vooral wat wapening betrof, niet bestond.

De oprichting der vaste troepen, de invoering van de draagbare vuurwapens, met de hieraan onafscheidelijk verbonden vormen van patroonbewaarders en kruitt flesschen deden de behoeften aan gelijkmatige kleeding tot eene bepaalde noodzakelijkheid stijgen en van dien tijd vormt 't begrip van soldaat en uniform slechts één.

En dat is zoo bij ons allen ingeworteld, dat het aanschouwen van niet geuniformeerde gewapende troepen niet alleen verbaast, maar zelfs op de lachspieren onwillekeurig werkt. Ik was zelf in de gelegenheid dit te ondervinden toen ik in 1878 in de Pyreneeën bij Luiton de Spaansche grens overschrijdende, toevallig op een troep Carlisten stuitte; met welken ijver die als goede soldaten bekend staande Basken, voor hunne zaak ongetwijfeld ook bezielde waren, de eerste indruk van deze heterogeen uitgedoschte manschappen was zoodanig die van wanorde, dat ik mij onmogelijk voorstellen kon hier geregelde troepenmassa's voor mij te zien. Hetzelfde verschil ook wat offensieven indruk aangaat, biedt eene fantasia van goed gewapende en uitstekend bereden Arabische Beduïnen aan vergeleken met een escadron Spahi's. Ja ik geloof dat allen onder u, en gewis zijn er velen, die dezen zomer te Parijs den veelgenoemden Buffalo-Bill bezochten in die schijngevechten de meerderheid der gelijkmatig gekleede Cowboys boven de op alle fantastische wijzen uitgedoschte roodhuiden, hebben moeten opmerken, en als van zelf sprekende, de steeds volgende vlucht van het onbeschaafde element, de „roode duivels", moesten opvatten.

Zoo heeft ieder land, dat tot afwering van vreemde aanvallen of tot krachtsontwikkeling naar buiten gewapende macht heeft georganiseerd (en welk land heeft dat niet: zelfs Monaco en San Marino hebben hunne troepen!), ieder land, zeg ik, heeft voor zijn leger eene gelijkmatige wijze van kleeding gekozen, die door de verschillende gedeelten van dat leger uniform wordt gedragen.

Eenmaal aangenomen die volstrekte noodzakelijkheid, is het zeer interessant na te gaan, welke verschillende momenten tot de keuze en de ontwikkeling van die uniforme kleeding hebben medegewerkt. In ieder land zien wij die kleeding na kleiner of grooter tijdsverloop veranderen en verwisselen. En evenals in de natuur niets zonder oorzaak geschiedt, hebben ook die veranderingen meer oppervlakkige en meer diepe oorzaken, welke op te sporen dikwijls zeer de moeite loont.

Waardoor is dan de keuze van een uniform bepaald?

Door eene samenwerking van vele verschillende oorzaken. En juist het groote verschil, dat de diverse landen hierin vertoonen, de uit elkander loopende oordeelvellingen over militaire kleeding geveld, de dikwijls kleingeestig aangebrachte wijzigingen, worden hierdoor alleen veroorzaakt, dat men niet begreep dat de ontwikkeling der uniformkleeding geen door willekeur ingegeven iets was, of door een vereischte werd bepaald, maar dat dit eindresultaat het gevolg was van verschillende samenwerkende oorzaken, die ik als inleiding tot mijne bijdrage in het kort wil vermelden.

Laten wij dus, evenals bij ieder natuurproces, beginnen met de studie der invloeden, die op keuze en ontwikkeling der uniforme kleeding hebben kunnen inwerken.

I. De *doelmatigheid*, die omvat de bijzondere eischen, die aan de uniform worden gesteld door de bestemming en de speciale werkzaamheden van de afdeeling, die de uniform dragen moet.

Dit is wel de voornaamste factor der groote verscheidenheid die men waarneemt, wanneer men bladert in eene reeks afbeeldingen uit de geschiedenis der militaire kleeding; deze factor waarschuwt tegelijk, zoo men over vroegere of latere nu vreemd voorkomende afbeeldingen de lachspieren zoude willen in werking

brengen. Ieder herinnert zich den vreemden bijna bespottelijken indruk, die eenige types op ons maakten in de ruiterquadrille bij gelegenheid van het roemrijke feest van het derde regiment huzaren in de manege van dat regiment uitgevoerd, eene wandeling door het Cavalerie-museum in het Gemeentehuis op den Korten Vijverberg herinnert er u aan. Men kan zich niet voorstellen dat er een tijd was dat een regiment dragonders met zulke uitmonstering en zulke hooge shako's bestond en dat die tijd nog zoo kort geleden was!

En toch is het niet de verouderde mode alleen die deze typen zoo heeft doen opkomen en doen veranderen: de veranderde bewapening, de zoo gewijzigde manoeuvrevoorschriften eischten uit het oogpunt der doelmatigheid noodzakelijke wijzigingen, die op hun beurt mede op het geheele type der uniform inwerkten. De zware op zijde gedragen patroontasch, waarop een zakje voor percussiehoedjes en zelfs een ruimnaald voor het schoorsteentje van het geweer was bevestigd, maakte plaats voor een of twee op zijde of vooraan aangebrachte tasschen: dit had weder invloed op de geheele kleeding, de rok werd een wapenrok, deze dikwijls weder eene blouse, winksen en schouderbekleedselen vielen weg of werden tot een minimum gereduceerd.

De doelmatigheid is dan ook oorzaak van eenige algemeene regels, die men in alle legers aan zal treffen:

Artillerietroepen zal men steeds met zwarte opslagen om de mouwen vinden; jagers en scherpschutters steeds in groene of donkere kleeding: zelfs in het veelkleurig Engelsch leger steken de jagerregimenten door hunne groene monteering af. Als type eener monteering, die uitsluitend uit het oogpunt der doelmatigheid werd aangegeven, noem ik de tegenwoordige Oostenrijksche, dagteekenende uit den tijd van 1867—1870: de ruime blouse, de afwezigheid van blinkende knopen, de lakensche veldmuts enz. Dat echter de eischen der doelmatigheid dikwijls met de later te noemen momenten voor ontwikkeling der uniform in strijd komen, bewijst het feit dat de sierlijkheid, die bij de Oostenrijksche uniformen in 1866 proverbiaal was, juist nu geheel op den achtergrond is geraakt.

Uit natuurlijke redenen dekt zich het begrip van doelmatig-

heid bijna geheel met dat van krijgshaftigheid; hoe doelmatiger eene kleeding is ingericht voor militaire doeleinden, des te martialer indruk maakt die: het zijn twee begrippen van eene zaak, het eerste den beredeneerden indruk, het tweede den onbewusten algemeenen indruk weergevende.

II. De *sierlijkheid*: ik noem die in de tweede plaats, daar, de menschen nemende zooals zij zijn, ijdelheid en wel eene zeer geoorloofde ijdelheid een groote rol in de keuze van kleeding speelt.

Wat zien wij toch? in de eerste plaats dat in die landen waar de vorsten des lands een groot gedeelte van hun leven zelve in uniform doorbrengen, juist door deze min of meer goed begrepen versiering het karakter der uniform wordt aangegeven.

Vergelijkt den Amerikaanschen infanterist, of den Zwitserschen dragonder met den gardehuzaar uit Potsdam, den Chevaliergarde of den Bersaglieri. Maar daar buiten heeft het moment der sierlijkheid eene veel grootere en meer wettige zijde. Voor vele jaren heeft een lid der Tweede Kamer, van Dam van Isselt, in 's lands vergaderzaal dit zeer juist uitgedrukt, toen hij bij de behandeling der begroting van Oorlog op meerdere sierlijkheid der uniform aandrong zeggende, dat dit een groote drijfveer was tot het in dienst treden voor het goede gehalte vrijwilligers: „in mijn tijd” zoo sprak hij, „sprak de boerenjongen, ik ga bij de ijzeren buizen (de toenmalige kurassiers) of bij de berenmutsen” en het bewustzijn van in het leven als zoodanig op te treden was een argument van niet geringe kracht voor het dienst nemen van het goede gehalte.

Nooit zag ik sprekender bewijs hiervan dan in het Museum van het Tyroler Kaiserjägerregiment op den Iselberg bij Innsbrück. Bij alles wat op de geschiedenis van dit regiment betrekking heeft, zijn daar ook de modellen der uniformen, die achtereenvolgens in dat regiment zijn gedragen. En wat leert nu de vergelijking hiervan met de statistiek der dienstneming onder de Tyrolers bij dat keurkorps?

Toen na de Napoleontische veldtochten de nationale kleeding in dit regiment plaats maakte voor de grijze infanterie uniform met shako, daalde de toevloed der vrijwilligers zeer: de invoering

van den bekenden hoed met wapperende banenvederen, zoo bekend uit de Italiaansche en Deensche veldtochten, deed terstond dit cijfer ongeloofelijk toenemen. In 1867 werd na de echees tegen Duitschland de geheele Oostenrijksche uniform van den grond af veranderd, en moesten de Kaiserjäger hunnen trotschen hoed verwisselen tegen een soort rond hoedje niet ongelijk van ons civiele petje: en het was gedaan met den toevloed der jeugdige Tyrolers, zoo dat men er nu weder aan denkt den ouden Kaiserjägerhoed weder in te voeren.

Een wijs regeeringsman houdt rekening, niet alleen met de deugden, maar ook met de kleine gebreken van zijn volk, en trekt er zijn voordeel uit. Zoo is het een feit dat de vrijwillige dienstneming bij de even genummerde regimenten kurassiers in Frankrijk, die het kuras behouden hebben, veel sterker is dan bij de oneven nummers van het zelfde wapen waar het kuras is afgeschaft, ofschoon misschien eenige oudere gedienden hier aanwezig nog wel uit eigen ondervinding zouden weten te verzekeren dat het dragen van dat kuras verre van tot de aangenaamheden des levens bij te dragen, moet gerekend worden. Meerdere of mindere drang naar sierlijkheid oefent dus een grooten invloed uit bij het bepalen van een uniformtype.

III. De *finantieele zijde*, de quaestie der kosten. Deze hefboom, vooral in de latere jaren bij het vormen van groote volkslegers van groot gewicht, heeft ten allen tijde een groote rol gespeeld. De afzichtelijke roode pantalons van het Fransche leger hebben alleen aan eene berekening van finantieele behoeften en bevoordeeling van nationale meekrapproductie hun ontstaan te danken. Voorbeelden uit de geschiedenis onzer uniformen wil ik niet aanhalen, vreezende hier of daar een gevoelige snaar aan te raken. Maar niet alleen de direkte uitsparing in eerste uitgaaf oefent invloed uit op de keuze van de uniform; ook de zooveel gewichtiger quaestie van fabricceeren in het groot, van vooruit aanmaken naar enkele modellen voor zoovele individu's, de al of niet bestaande mogelijkheid ongeschonden en onbedorven langen tijd het materiaal als voorraad in de magazijnen te kunnen bewaren. Het is het spaarzaamheidsoogpunt, dat gebiedt stoffen en kleuren te kiezen, die

door bewaren niet bederven of verschieten. Dit bewijst de geschiedenis van het 10e Pruisische Magdeburger Huzarenregiment; dit regiment, gekleed in groene attilla's met witte tressen en karmozijne uitmonstering, draagt als sobriquet den naam van „verlepte Huzaren", de eigenaardige tint van groen en karmozijn verschiet zeer snel zelfs in magazijn en dit heeft zulk een invloed gehad, dat met kracht wordt aangedrongen op uniformverandering, die wel spoedig zal worden ingevoerd.

Maar onder deze rubriek stip ik ook aan een andere dikwijls krachtig werkende oorzaak van uniformverandering. Eigenaars en patroons van groote fabrieken hebben werk noodig om arbeiders en fabriek aan den gang te houden; ter bevoegder plaatse worden uitlokkende modellen gezonden, en menige uniformverandering is de belooning geweest voor zulk een ondernemenden geest, die niet altijd even doelmatig, even sierlijk, maar dikwijls zeer kostbaar voor de betrokkenen was.

Zetten wij dit moment als betrekkelijk zeldzaam van kracht ter zijde en beschouwen wij:

IV. *Het nationaal en historisch karakter.* Vooral in onze tegenwoordige tijden, waarin de legers, de weerbare kracht, meer en meer volkslegers worden, speelt het nationale karakter meer dan ooit een groote rol in de uniform. En dikwijls wordt juist die hefboom gekozen door een verstandig bestuur om zijn doel te bereiken.

Bij den grooten tegenstand, dien de in 1870 over geheel Oostenrijk georganiseerde landweer, in Dalmatië vond, schreef men daar een uniform voor, die geheel het nationaal karakter droeg. Sinds dien tijd verminderde de tegenzin tegen den dienst, en men is er nu aldaar geheel mede verzoend. Na de annexatie van Bosnië zorgde men wel de aldaar genomen troepen met den Turkschen fez als hoofddeksel te voorzien. Eindelijk toen in 1873 in de Krivoscie een opstand uitbrak, aangestoot door Montenegro, juist bij de invoering van den landweerdienst, werd in dit gewest een korps gendarmerie opgericht, waarin men bij voorkeur de bekende hoofden der opstandelingen plaatste, hen een uniform gaf geheel in den geest der vrije bergvolken en hen pandoeren noemde: die schijn van onafhankelijkheid was

voldoende om de meer ernstige bezwaren en moeielijkheden te overwinnen en het vroeger gehate juk vrijwillig op zich te nemen. Hoe in Hongarije de landweerdienst populair werd, alleen door de uniform van 1848 voor te schrijven en den naam van honved's in te voeren is u allen bekend, ook hoe spahi's en turco's regimenten door de uniform van Oostersche snit, de inboorlingen tot zich trokken en korpsen werden van degelijke soldaten die trotsch op hun regiment en op hunne uniform waren.

Maar dit niet alleen: de uniform is zelfs een politiek wapen of liever eene politieke kracht en een uitvloeisel tevens van politieke stroomingen.

Tot 1866, toen Pruisen en Oostenrijk om den voorrang streeden in Duitschland, vertoonden de Wurtembergsche uniformen evenals de Wurtembergsche politiek een zuiver Oostenrijkschen snit. Na 1870 dragen zij met trots de Pickelhaube en het eenig teeken van particularistische richting is het voortbestaan van 2 rijen knopen aan den wapenrok en bij het landswapen op den helm.

Nog sterker in Beieren. Zoo lang in Zuid-Duitschland bij de regenten nevens toewijding aan het Deutsche rijk een groot wantrouwen tegen Pruisen bleef bestaan, was de Beiersche Raupenhelm het ingevleeschde onderscheid tusschen een Beiersch en een Pruisisch soldaat. Zoodra echter, vooral na den tragischen dood van Koning Lodewijk, die particularistische neigingen werden onderdrukt en veranderd, maakte de oude overbekende Raupenhelm plaats voor de vroeger zoo gehate Pickelhaube.

Maar ook in de buitenlandsche staatkunde heeft dikwijls een uniform de richting aangewezen, waarin bij voorkeur de politiek der regeering van dat land in dat tijdsverloop zich bewoog.

In het midden dezer eeuw onder keizer Nikolaas, droeg het Russisch leger een punthelm, evenals het im heiligen Bunde vereenigde Pruisische. Langzamerhand bekoelde die Bund en de helm werd onder keizer Alexander tot de garderegimenten en de stafofficieren bepaald. Zoodra echter de Russische politiek zich scherp tegenover de Pruisische stelde, onder den tegenwoordigen keizer, verloor zelfs het beroemde Preobraschensky regiment, dat allcen nog den helm behouden had, dit hoofdbedkssel, en werd een nationale Russische uniform ingevoerd met

de Tatacha of kleine pelsmuts als hoofdtooisel over het geheele leger.

Wederkeerig was het Bulgaarsche leger, door Rusland van het Turksche juk bevrijd, Russisch geuniformeerd; maar zoodra begonnen de gemoederen niet meer Russisch te voelen, of in het jonge rijk krijgt de cavalerie het Oostenrijksch uniformtype.

Italië vierde zijne verwijdering van Frankrijk en zijne toenadering tot Duitschland door de Sardinische steken, waarmede zijne generaals te zamen met de Franschen den Oostenrijksch-Italiaanschen veldtocht maakten, af te schaffen en hiervoor Pickelhauben van reusachtige dimensien in de plaats te geven.

En al geldt het oude versje:

Oesterreicher sind die Weiszen

Grün die Russen, blau die Preussen

niet meer geheel als waar, toch biedt ieders uniformtype genoeg eigenaardigs aan, om terstond het land te herkennen tot wiens weerkracht het behoort.

Maar ook historische herinneringen spelen hier een groote rol. Behoef ik hier de oude uniform onzer rijdende artillerie op te noemen, die zoo dikwijls aangevallen, vooral uit historische gronden steeds bleef bestaan?

In het Spaansche leger dreigde eens een opstand uit te breken omdat een minister van oorlog den Ross, het bekende ondoelmattige hoofddeksel van het Spaansche leger, van boven breed, van onderen smal, af wilde schaffen. Het regiment Paulowsky der Russische garde draagt met trots de hooge metalen Blechnützen, en het 2^e regiment Pommerische kurassiers zoude niet gaarne hun Hohenfriedberger helm noch het Brunswijksche infanterieregement hun doodskop van hun helm missen, zelfs als moesten zij hunne oude Brunswijksche zwarte monteering tegen de Pruisische verwisselen. Wat zouden de Gordonsche Bergschotten zijn zonder hunne Highlanderuniform?

En het is goed dat dit zoo blijft; bij zoovele ontberingen en onaangename zijden in het militaire leven kan niet genoeg de ideale zijde worden levendig gehouden, die alleen dikwijls over zooveel moeielijks heen kan zetten. En hoe dat door een ver-

standig veldheer kan gebruikt worden, leert het voorbeeld van Napoleon I, wiens kurassiers roode mantels, wiens dragonders echter witte mantels droegen. Bij iedere nadering der gevreesde kurassiers met hunne roode mantels vlood, door de ondervinding geleerd, de vijandelijke cavalerie, terwijl zij tegen de witte mantels gaarne de gevechtsskans opnamen. In den slag van Friedland deed Napoleon de regimenten van mantels verwisselen en plukte hiervan alzoo aan beide zijden de voordeelen.

V. Een vijfde moment in de ontwikkeling der uniform is de behoefte aan juiste *verdeeling en differentiëring* der verschillende wapens en troepenafdeelingen. Vooral voor groote legers is dit van groot gewicht, daar de eenvoudige soldaat zich spoedig moet kunnen terugvinden in zijne omgeving en in het korps waar hij toe behoort. De verschillende wapens vertoonen reeds uit den aard der diverse vereischten verschillen genoeg.

Maar ook in hetzelfde wapen kan dat van groot gewicht zijn, dat bijv. de cavalerist na de mêlée spoedig zijn regiment, de infanterist zijne afdeeling na de verkenning terug weet te vinden. Schromelijke wanorde en tijdverlies was in het tegenovergestelde geval dikwijls het gevolg.

Zien wij afbeeldingen der regimentskleedingen in de 18e eeuw, zoo vertoonen zij zulk eene verscheidenheid, dat bijna niet aan eenheid gedacht kan worden.

In kleine legers is het aanbrengen van nummers voldoende de volgorde der regimenten aangevende. Dit is niet genoeg bij groote troepenvereenigingen. In Oostenrijk heeft ieder regiment eene bepaalde kleur van opslagen, hetgeen met gele of witte knopen en het dragen van zoogenaamde Duitsche of Hongaarsche pantalons, voor ieder regiment een klein maar in het oog vallend verschil uitmaakt. Het uniformtype blijft onveranderd, en het verschil is duidelijk.

In Pruisen heeft men door de opeenvolging der kleuren wit, rood, geel en blauw, logische verschillen in de verschillende armeekorpsen aangebracht, en wel zoo logisch dat bij eene dezer dagen aangekondigde vorming van twee nieuwe armeekorpsen men vooruit wist dat die beide korpsen gele schouderopslagen, het eene met geel het ander met blauw bezet armopslag hebben

zouden. Bij de cavalerie is dit onderscheid nog van grooter gewicht. Terwijl de Pruisische cavalerie de meest sprekende onderscheidingen zelfs in de gelijke afdeelingen aanbiedt (ik herinner hier alleen aan de verschillende huzarenregimenten, het roode Ziethensche huzarenregiment, het bruine Silezische en het groene regiment van onzen koning), vertoonen de Oostenrijksche en Italiaansche cavalerie dit verschil alleen in de kleur der opslagen.

De Fransche cavalerie mist die onderscheiden, maar juist in de laatste tijden is men doordrongen van de noodzakelijkheid op eenvoudige wijze een duidelijk verschil in de diverse dragonder- en jagercavalerieregimenten aan te brengen.

VI. Nu kom ik tot de beschouwing in hoeverre het *gezondheidsoogpunt* zijnen invloed op de keuze en ontwikkeling van uniform kan doen gelden. Ik noemde dit punt het laatste uit bescheidenheid.

Zooals ieder volk, iedere kunst, iedere mode een tijd heeft van overwegenden invloed, eene heerschperiode, zoo is dit ook met de wetenschap. Zonder eenigen twijfel zijn het de medische en hygienische wetenschappen, die in onze dagen den hoogsten toon voeren.

In welke hedendaagsche roman speelt niet een medicus een gewichtige, dikwijls beslissende rol? Kiest de schilderkunst zelve niet tegenwoordig bij voorkeur medische tafereelen tot onderwerp van dikwijls hooggeroemde voorstellingen? Verheft de medicus niet, dikwijls naar mijn inzien ten onrechte, zijn stem tegen den rechter om hem zijn veroordeelde te betwisten, om hem naar het veilige „ontoerekenbare” over te voeren?

Zoo voert ook in het militaire de geneeskundige wetenschap een hoogen toon en de schepter, dien in vroeger dagen het wapen der administratie tot veler ergernis, maar toch met veel talent voerde, is haar gedeeltelijk door Aesculaap ontrukkt.

En toch spreek ik over dit moment het laatst, daar uit den aard der zaak mijn voordracht vooral over geneeskundige eischen handelen zal. Vreemd genoeg, bijna alle schrijvers die in de laatste tijden over militaire kleeding schreven, behandelden die quaestie als eene zuiver hygienische of geneeskundige, als

geheel tot het ressort van den medicus behoorende. Hier moet ik tegen opkomen en dus niet prêcher pour ma paroisse, maar contre ma paroisse.

En juist daarom wil ik vooraf mijne volkomene onpartijdigheid vaststellen, en alvorens tot de behandeling van mijn eigenlijk onderwerp over te gaan, de volgende stellingen plaatsen:

A. Militaire kleeding kan niet alleen door hygienische of mediceale vereischten worden bepaald.

B. Alleen door behoorlijke inachtneming van al de verschillende hierboven genoemde momenten komt men tot eene goede oplossing van de moeilijke quaestie der beste militaire kleeding.

Maar ik spreek daar van inleiding en zie met schrik dat het uur, mij goedgegunstig voor spreken afgestaan, reeds zoover gevorderd is, dat ik onmogelijk den tijd heb eenen man aan te kleeden laat staan verschillende systemen aan te passen.

Vergun mij daarom dat ik voor ditmaal mij beperk tot een onderdeel der militaire kleeding en wel tot het onderste, dat wil zeggen het *schoeisel*.

Les souliers ont pour l'infanterie l'importance que les chevaux ont pour la cavalerie, zeide maarschalk Niel in eene rede voor het corps législatif in 1868: een oordeel dat alle militairen en hygienisten onderschrijven zullen. De groote maarschalk van Saksen zeide met reden dat het leger, hetwelk bij zijne troepen het beide schoeisel had ingevoerd, op den vijand het zeer groote voordeel had, de manschappen steeds voor den marsch disponibel te houden. De geschiedenis beaamt dit volmondig: wel spreekt het oude vaderlandsche liedje van de sansculotten in 1795:

„daar komen zij aan

zij hebben geen schoenen of kousen meer aan”

en toch maakten diezelfde sansculotten groote veldtochten; maar men vergeet dat die troepen door onze vaderlandsche patriotten uitgerust en verpleegd afmarcheerden, om weder voor andere schoenlooze plaats te maken.

In het leger van den grooten Frederik was in iedere compagnie buiten den gewonen schoenmaker een afzonderlijke „Stiefelmajor” die uitsluitend op den goeden toestand van de voetbekleding had toe te zien.

Daar dit departement der kleeding minder dan eenig ander onder de onmiddellijke aandacht ter beoordeeling valt, was dit steeds een punt van voortdurende fraude door gewetenlooze leveranciers. De bordpapieren zolen zijn ten allen tijde ver- toond, en ik heb persoonlijk in de dagen van Sedan in 1870 mij kunnen overtuigen van de verwoestingen door met bedrog afgeleverd schoeisel bij soldaten te weeg gebracht. Mijn vader verhaalde mij dikwijls uit den Belgischen opstand hoe ook in ons leger reeds met lijm toegeplakte schoenen voorkwamen.

Maar zelfs bij goed materieel hangt bij geen kleedingstuk zooveel af van doelmatigen vorm tot in de minste kleinigheid. In den Duitsch-Deenschen oorlog in 1864 lagen de hospitalen vol met Pruisen met doorgelopen en verzwikte voeten, terwijl het aantal hieraan lijdende Oostenrijksche militairen, die toch vooral in het begin van den veldtocht veel meer geforceerde marschen maken moesten, niet het tiende deel bedroeg. De vorm van het schoeisel was hier alleen oorzaak van. En dat in het Pruisische leger die fout nog niet geheel verbeterd is, bewees de Kaiserparade van het 15e Armeekorps bij Straats- burg in September 1884, bij overlevering de „Stiefelparade” genaamd, toen, na langdurige regens in de klei werd gedefi- leerd, en het geheele veld bedekt was met schoenen, die in de klei bleven steken terwijl de ongelukkige eigenaars goed gericht door bleven marcheeren.

Geen kleedingstuk luistert zoo nauw als de schoen: ik stel u dus voor een korten blik te slaan op den bouw van den voet, daar- na op de physiologie van het gaan, om hierna de gezonde wijze dien voet te bekleeden te beschouwen, en eindelijk na te gaan in hoe verre aan die wijze in het militaire leven met inacht- neming van alle overige eischen kan gevolg gegeven worden en welke vorm van militairen schoen mijns inziens het best alle moeilijkheden (en die zijn legio) overwint.

De onderste extremiteit is overeenkomstig hare bestemming, geheel anders dan de bovenste aan den romp bevestigd. Terwijl de arm met het schouderblad aan het skelet geen andere ver- binding heeft dan het kleine sleutelbeen-borstbeengewricht en daar-

door een onbeperkte mogelijkheid van beweging naar alle richtingen aanbiedt, moet het been den romp dragen en stevigheid bij den opgerichtten stand waarborgen. Eerst in de tweede plaats komt de bewegelijkheid, en dan nog wel in grenzen veel minder uitgestrekt dan bij de bovenste. Van hier het stevige bekkenverband aan het heiligbeen door uitgebreide samenvoeging der beenvlakken die geene onderlinge verplaatsing toelaat.

Van hier verder het zooveel dieper gelegen heupgewricht waar het hoofd van het dijbeen in de heupbeenskom ingesloten, eene binnen de grenzen van de randen van die kom bepaalde slingerbeweging uit kan oefenen.

Die onderste extremiteit bestaat uit bekken, dijbeen, scheenbeen en kuitbeen (het zoogenaamde onderbeen), de voetwortelbeenderen en de kootjes van voorvoet en teenen.

Het heupgewricht laat dus eene beweging van het geheele been toe in voor- en achterwaartsche richting en ook in zijdelingsche; de spieren er om heen geplaatst kunnen het in die stelling draaien, de beweging en masse echter geschiedt als vrij slingerend lichaam om het vaste aanhechtingspunt, het centrum van de heupkom.

Het kniegewricht is voor onze beschouwing alleen in zoo verre van gewicht, dat het oplost de moeielijke quaestie de rigide stevige staak, die het been als steun van het lichaam vormen moet, op commando door knikking of buiging te verkorten, zonder dat het been zelf iets van zijne stevigheid verliest. Hier vinden wij de draaiing om een as gaande door de dijbeenknobbels, en tegelijk eene lichte draaiing om een as die loodrecht in de richting van het been staat. De combinatie van die twee bewegingen lost het moeielijke vraagstuk op, naar believeu dan eens het been korter te maken door draaiing in de horizontale as, dan weder onbuigbaar door een lichte draaiing in de verticale as.

Het enkelgewricht wordt gevormd door de niteinden van scheenbeen en kuitbeen (enkeluiteinden) die het (astrogalus) kuitbeen vorkvormig omvatten. Hier is een vrij uitgebreide scharnierbeweging mogelijk om een as gaande door de beide enkels; stevige banden verhinderen het gevaar dat die vork aan een der

beide zijden wijkt: dit wijken echter blijft steeds een groot gevaar en wij zullen zien dat dit wijken (verzwikken) een gevolg zijnde van slecht schoeisel, een der eerste vereischten van goed schoeisel is dit te voorkomen. De assen van het linker en rechter enkelgewricht liggen niet parallel, maar snijden elkander; van hier dat de stevigste positie niet is die met het klassieke „punt van den voet naar buiten” maar de voeten zoo min mogelijk naar buiten gericht: het te veel naar buiten keeren der voetpunt zooals de oude exercitie-reglementen voorschreven, doet de vork van elkander wijken, en bevordert het gevaar van verzwikken; de groote anatoom Hyrtl drukte dit zeer krachtig uit door te zeggen: „der Bauer steht fester in Position als der Soldat.”

Nu komt de eigenlijke voet. Hij bestaat uit voetwortel, voorvoet en teenen, en heeft een ondervlak en een rug. Dit voetvlak vormt het vlak waar binnen het zwaartepunt van het lichaam vallen moet, wil het ondersteund zijn en stevig staan. Maar dit vlak rust niet in zijn geheel op den bodem: het eigenlijk gedeelte, dat als staanvlak dienst doet, is een driehoek gevormd door het hoofdje van het voorvoetbeentje van den grooten teen, het uitsteeksel van het zelfde beentje van den kleinen teen, en de hiel; en het zijn inzonderheid de drie hoekpunten, die hier dienst doen als steunpunt tegen den bodem. De voet zelf is over die drie hoekpunten als een gewelf gespannen, een gewelf gevormd door het vaste verband van voetwortelbeenderen en voorvoetbeentjes, en wel een gewelf dat twee bewegingen heeft: eene beweging van voren naar achteren en eene zijdelingsche welving of kromming. Hoe stevig nu de beenderen tot dezen groep behoorende, ook met elkander door stevige bandmassa's zijn verbonden, laten zij toch eenige beweging toe en kunnen zij hierdoor in die welving eene verandering brengen: d. w. z. het voetgewelf kan neerdalen, dat is, de voet kan langer worden, en het gewelf kan zijdelings platter worden, de voet kan zich afplatten. Beide veranderingen hebben dan ook physiologisch plaats, zooals wij later zullen zien: en het is wel het niet rekening houden met die physiologische verandering, dat de groote fout uitmaakt van de fabricatie van een goed voetbekleedsel.

De teenen aan de bovenste zijde van den driehoek geplaatst,

hebben minder beteekenis voor den stand van het lichaam als wel voor den gang en het afzetten van het voetvlak op den bodem tijdens den marsch, zij vervullen de rol van veeren als het ware bij den overgang van het lichaamsgewicht van het eene been op het andere; eene vrije beweging der verschillende kleine kootgewrichtjes is hier een groot vereischte van. Ieder weet en apprecieert dat, die eens ondervonden heeft hoe de immobilisatie van zulk een kootgewrichtje door een pijnlijke eksteroog het geheele loopen hindert.

Beschouwen wij nu de physiologie van de beweging met onze aldus anatomisch geschetste onderste extremiteit, zoo moet ik allereerst vermelden dat het nog niet zoo lang is geleden dat men omtrent den menschelijken gang duidelijke voorstellingen heeft. Vroeger dacht men dat het voortbewegen van het lichaam geschiedde door actieve oplichting van het been door de strekspieren der dij, verder buiging der knie en actieve voortbeweging van den romp door de heupspieren en verder weder actieve voortbeweging van het andere been. De gebroeders Weber stelden uit theoretische gronden een geheel andere verklaring van den gang: zulk een spierinspanning zoude niet eenigen tijd kunnen volgehouden worden als benoodigd is voor zulk een arbeid. En hunne theorie is op schitterende wijze door de proeven van Marey bewezen geworden. Hij kleeedde een man geheel in het zwart en liet alleen aan de rechterzijde over arm, rompen been tot aan de buitenzijde van den schoen een schitterend zilveren biesje loopen. Die persoon deed nu gewone passen, en terwijl hij liep werd hij gefotografeerd met een toestel dat 10 maal in de seconde een instantané-beeld nam. Door den korten duur was het vooral de door magnesium licht schitterend verlichte bies, die als een lijn op het beeld kwam en zoo eene reeks van lijnen toonde, aangevende den verschillende stand der verschillende lichaamsdeelen tijdens den loop.

En wat leeren nu die onderzoeken?

Uitgaande van het oogenblik dat het lichaam op den linker-voet rust (Fig. 5), verlaat de punt van den rechervoet den bodem, en, zich verkortende door buiging in de knie,

slingert dit been om de heupbeenskom, zonder *eenige spierwerking* naar voren. In dien tijd heeft bij de linker extremititeit een eigenaardige opeenvolging van bewegingen plaats. Terwijl de hiel den grond verlaat (Fig. 6) doch de punt den bodem drukt, trekken de spieren aan de voorzijde van dij en onderbeen zich samen; deze samentrekking heeft als gevolg dat de buiging in de knie en enkelgewricht wordt opgeheven, en het geheele been gestrekt wordt: daar echter de punt van den voet een vast drukpunt is, wordt hierdoor het andere uiteinde (het bekkenuiteinde) als een hefboom 1e soort voortbewogen en gaat de heupkom en daardoor bekken en romp naar voren. Is het been gestrekt zoo gaat de zwaarte op het andere been over, en de spieren ontspannen, het been slingert vrij, zonder eenige spierwerking in de heupkom naar voren (Fig. 7), waar de punt van den voet weder den grond bereikt, om hetzelfde proces weder te beginnen.

Dat verplaatsen van het zwaartepunt van het lichaam beurtelings aan een der zijden, dat afwisselend buigen en strekken van den voet heeft dan ook een afwisselend rijzen en dalen van den romp ten gevolge, zij het dan ook in geringe grenzen. (graphisch voorgesteld fig. 8.)

De hoofdfactoren bij den gang zijn dus minder gelegen in het heupgewricht, dan wel in knie- en enkelgewricht daar het de spieren, die strekking en buiging in die gewrichten teweeg brengen, zijn, die ons eigenlijk doen loopen. Hieruit zien wij dus duidelijk van hoe groot gewicht een vrije buiging van den voet in alle zijne gewrichten is voor den gang: kan de voet zich niet vrij langs den bodem afzetten van hiel tot teen, zoo is de geheele gang gehinderd of zelfs onmogelijk gemaakt, en komt men tot een soort van steltengang, springen of hinken. Ik behoef er dus niet hier op te wijzen van hoe groot gewicht het is dat een goed voetbekleedsel den voet niet hindere maar steune in die gewichtige functie.

Met de noodige anatomische en physiologische kennis toegerust, gaan wij nu tot de studie van de hygienische eischen over van een goed voetbekleedsel.

De schoen dient om den voet te bekleeden en de onderste

extremititeit tegen de ongelijkheden en ruwheden van den bodem te beschermen. Het is vooral door vorm, stevigheid, door de plaatsing der hakken en van de zool dat het voetbekleedsel goed of slecht op den voet werken kan. In het algemeen kan men zeggen dat de tegenwoordige civilisatieschoen van onze kindsheid af alleen dient om de toonen te misvormen en verhardingen (eksteroogen) aan de voeten te geven.

De groote fout van het schoeisel bestaat hierin, dat de schoenmakers de maat van een schoen voornamelijk naar de lengte nemen; zooals wij gezien hebben vormt de voet een gewelf dat veerkrachtig is bij druk en inspanning, en gedurende den gang meer of minder zinkt, en daardoor in gelijke mate den voet verlengt. Een schoen, aangemeten aan den voet die in rust is, houdt die verlenging tegen. Buitendien heeft bij hooge hakken de voet neiging naar voren te glijden: hierdoor wordt die drukking nog grooter; de teenen worden gekromd, gebogen en misvormd. Maar vooral door de dwarsche afmeting en door de vorm van de punt kunnen de schoenen ernstige stoornissen bij den voet teweeg brengen.

De mode eischt dat het uiteinde aan den schoen, min of meer afgerond, puntig eindigt, alsof de derde toon de langste ware, en de voet naar beide zijden in de rij der toonpunten, evenals de hand afnam; de stevigheid van den voetwortel belet aldaar vervorming, maar de bewegelijke teenen moeten het misgelden, zij worden, vooral de eerste en tweede naar de derde toegebogen. Behalve die verbuiging wordt hierdoor veroorzaakt de plaatsing der teenen in twee rijen boven elkander. Die verplaatsing van de groote teen geeft uitsteken van het hoofdje van het eerste voorvoetwortelbeentje, dat de huid opheft; de huid gedrukt tusschen den schoen en het been wordt ontstoken en geeft aanleiding tot woekering der opperhuid. En daar dit punt juist een der kardinale punten uitmaakt van den driehoek waarop het lichaam staat, wordt de voet hierdoor reeds voor die functie minder geschikt.

Het eenige middel om aan die ernstige bezwaren te ontsnappen, is het voetbekleedsel den vorm te geven van het deel dat het moet bekleeden, het tegenovergestelde van wat men

in het algemeen vroeger steeds deed. Meyer in zijne normaal-leest toonde aan dat beide voeten, normaal naast elkander geplaatst, in hunne uiteinden geheel parallel liggen (fig. 1 en 2) de beide groote teenen moeten in het geheel niet van elkander afwijken (fig. 3 en 4) maar in het geheele voorste einde naast elkander liggen.

De hak moet niet hooger dan twee centimeter zijn, breed, vlak, symmetrisch in de middenas geplaatst.

Wat het overige deel van het voetbekleedsel betreft, zoo is het van belang dat het geheele enkelgewricht door het schoeisel steun heeft zonder te worden gedrukt en zonder gekneld te worden bij de op- en neergaande voetbuiging en strekking. Een door goede maat voorafgegane juiste vervaardiging in leder van dit gedeelte, of in leder met door elastiek gevulde lacunes, voldoet hier het beste, beter dan een door veters gelaschte spleet; die bevestiging toch valt en drukt juist op dat gedeelte, waar de voet voortdurend in beweging is.

Voor het geval alleen schoenen gedragen worden, wordt door een op zijde goed bevestigde slobkous in die behoefte voorzien.

Het spreekt van zelf dat de aldus beschreven schoen alleen na zorgzame aanmeting kan vervaardigd worden, maar dan ook alle bewegingen zonder de minste pijn helpt uitvoeren en zelfs oude fouten in den voet na verloop van tijd doet verbeteren.

Is het nu mogelijk een dergelijk voetbekleedsel als gedeelte van militair kleedingstuk in te voeren? Volmondig neen; wij zouden in dezelfde fout van den hygienist vervallen, die allerlei onmogelijke eischen uit het gezondheids oogpunt alleen stelt zonder te letten op de overige eischen: omstandigheden, die in de praktijk de beste bedoelingen van den hygienist als nuttelooze en onbruikbare hersenschimmen doen ter zijde stellen.

Gaan wij dus na de bijzondere eischen, waaraan het militair schoeisel, in tegenoverstelling van den boven beschreven idealen schoen, moet voldoen.

1°. In de eerste plaats moet de schoen als militair kleedingstuk in groote hoeveelheden vooruit worden aangemaakt om bij mobilisatiën op groote schaal, terstond aan alle behoeften te

kunnen voldoen; de militaire schoen moet dus gemaakt zijn uit een stof, die niet bederft of hard wordt door bewaren in magazijnen of bewaarplaatsen. In die werkplaatsen kan geen rekening worden gehouden in het snijden van de lederstukken voor den schoen met de richting van de vezel van het weefsel: men legt een vorm op het vel leder en zoekt hoe men het grootst aantal stukken er uit kan snijden. De huiden zijn natuurlijk kromme oppervlakken door het looien gestrekt en recht geworden; zij houden echter de neiging tot haren natuurlijke vroegeren vorm terug te keeren zoodra zij vochtig worden; zoo ziet men de vormen uitzetten en inkrimpen, en van daar ontvellingen en knellingen voor de dragers. En dan bij de fabriekmatige bereiding die houten stiftjes, die dikwijls moeielijk te vermijden zijn, of die, zoo men ze al op niveau afsnijdt, zoo ligt weder oprijzen, gedrukt tusschen den grond en den voet, en naar de zijde uitsteken waar de minste weerstand is.

2°. In de tweede plaats kan men den schoen niet voor ieder individueel aanmeten; naar hoe minder bepaalde hoofdmodellen men werken kan, des te minder samengesteld is de latere nit-deeling; ieder der hoofdmodellen moet zoo geconstrueerd zijn dat het eene groote speelruimte toelaat voor verschillende vormen en grootte van den voet.

3°. Die speelruimte mag in geenen deele gepaard gaan met een minder aanpassen aan den voet; in geenen stand heeft te ruime of te nauwe voetbekleding zulke schadelijke gevolgen als bij den militair; dus door eenvoudige middelen moet die aanpassing zoo volkomen mogelijk te bereiken zijn.

4°. Door het geheel *niet* kunnen letten op het element *weder* en de moeielijkheid of onmogelijkheid van wisselen van voetbekleding, moet de militaire schoen meer dan eenige andere waarborgen geven tegen doordringen van vocht.

5°. De militaire schoen moet in korten tijd aan- en uitgetrokken worden.

6°. Het voetbekleedsel mag vooral niet door vorm of wijze van bevestiging de vrije beweging van het voorbeen in den marsch belemmeren.

Vragen wij ons nu af: voldoet het voetbekleedsel in ons leger nu in gebruik, aan deze vereischten?

In geenen deele!

Bij inspectie van de voeten der rekruten, die voor het meeren-deel vroeger op klompen liepen, bieden de toonen al zeer spoedig de boven beschreven verplaatsing aan. Reeds eene maand na de indiensttreding heeft de grootste helft van een peloton rekruten reeds de hakken en zolen scheef geloopen. En dit alles alleen doordat hun voetbekleedsel niet deugt.

a. de punt deugt niet.

b. de schoen is doorgaande te kort.

c. men mist een middel het zwaartepunt van het lichaam naar behoefte in den schoen te verplaatsen.

d. de hak is te hoog en niet in het midden geplaatst.

e. op de plaats waar de vrijheid van beweging de grootst mogelijke zijn moet, op de voetbuiging is knelling en druk.

f. door dat het leder, in magazijnen bewaard, spoedig barst en scheurt, is de schoen niet waterdicht.

g. de schoen vereischt veel onderhoud met poetsen en glimmend maken.

h. door niet aansluiten aan het onderbeen bestaat steeds het groote gevaar bij lange marschen op ongelijke wegen voor omzwikken en verstuiken van den voet.

Dit wat het hygienische betreft: verder is de schoen noch doelmatig, noch sierlijk, voldoet zelfs niet aan het nationale beeld van turftrappen en eindelijk kost veel (f 4.25 à f 4.50).

Zien wij elders rond, zoo vinden wij wel somtijds iets beters, maar niets wat in alle opzichten bevredigen kan. Duitschland en Engeland geven hun leger halve laarzen, en trachten hierdoor te gemoet te komen aan de omsluiting van het onderbeen zoo noodig onder velerlei opzichten. Hierdoor toch wordt het indringen van vocht van boven af in den schoen belet; het loopen wordt gemakkelijker door het wegnemen van het lastige tegen elkander schuren der broekspijpen. Eindelijk geeft dit steun in de enkels. Het groote bezwaar is echter het juist aansluiten: kon men in ieder geval de laars aanmeten, zoo zoude zonder eenigen twijfel

het beste bereikt zijn: zeer moeielijk echter blijft het juist bij dezen vorm van voetbekleedsel eenige weinige hoofdvormen als voor vele gevallen passende modellen te geven. Het aantal voetwonden bij lange marschen is juist hier grooter dan ergens anders.

Het Russisch leger bekleedt bijna het geheele onderbeen met een lederen pijp waarin de broek past; het type nadert hierdoor meer de geheele laars. Zonder eenigen twijfel is dat zeer sierlijk, maar de kosten zijn zeer groot, en de beweging van den voet in het enkelgewricht is zeer belemmerd; buitendien zijn de spieren van onderbeen (kuit en scheen) niet vrij genoeg in hunne samentrekking; zooals wij hierboven zagen de groote momenten van de plaatsverandering in den gewonen marsch.

Het Fransche leger heeft dit probleem trachten op te lossen door de invoering der slobkousen: de slobkous sluit aanschoen en onderbeen, heeft dus de voordeelen van de halve laars zonder de nadeelen, daar ieder de slobkous op de vereischte maat kan dicht maken.

Maar behalve het omslachtige en tijdroovende van de slobkousen vraagt de finantiële zijde hier zulke cijfers, dat het voordeel geheel tot niets wordt gereduceerd. Stippen wij alleen nog hier aan het bekende gezegde van den Maarschalk Leboeuf in 1870 voor het begin der vijandelikheden, de Kamer van Frankrijk gerust willende stellen omtrent het *archi-prêt* zijn van het leger: *il ne nous manque rien, pas même un bouton aux guêtres*.

De Italiaansche Alpenjagers hebben een schoeisel bestaande uit een stevige met spijkers voorziene zool, een lederen aan de punt bevestigden en de toonen beschermenden top en een linnen bekleedsel voor het overige, dat met een riem aan het onderbeen wordt bevestigd.

Op Corfu zag ik de nationaal Grieksche jagers, de garde der Koningin uitmakende, *Euzonoi* genoemd; zij dragen den nationalen puntschoen, zeer lang en naar boven omgekruld. Na mijn verwonderde vraag hoe dit praktisch zijn kon, heb ik ze zelf gedragen en kunnen constateeren hoe men met een zeer langen schoen, zoo de punt maar niet hinderlijk is, en naar boven gekeerd, zonder last uitstekend loopen kan.

De Spaansche jagers dragen sandalen, waardoor echter de

teenen bedekt zijn, en waar de riem tusschen de groote en tweede teen heenloopt en het geheel aan den voet bevestigd wordt door twee andere riemen die van ter zijde hun aanhechtingspunt vinden. In alle deze vormen is iets goeds, vooral daar waar de voorzijde van de wreef, die bij den gang het meest in plaatsing verandert, vrij wordt gelaten, een groot voordeel op marsch.

Afbreken echter is goed alleen dan wanneer men iets beters in de plaats geven kan.

En zoo ben ik alles te zamen stellende en overwegende, gekomen tot een model van militair voetbekleedsel, waarvan ik de voornaamste bestanddeelen en eischen in het volgende kort wil ontvouwen.

Voor den militairen schoen naar mijne constructie wordt achtereenvolgens vereischt:

1°. Een stevige zool, volgens Meyersch systeem gesneden naar vier verschillende grootten en daaraan corresponderende breedten, die zool voorzien van eene hak van hoogstens twee centimeter hoogte.

2°. Een bekleedsel van buigzaam leder rond om deze zool bevestigd, in zijn geheel een schuitvormige figuur daarstellende: voor de toonen omvallende, achter om de hak versterkt en tot 5 centimeter hoogte zich verheffende (bovengenoemd geheel vormt dus een geraamteschoen met platte punt, die licht naar boven gekeerd staat.)

3°. aan de randen van dien lederen rand of schoenopstand worden bevestigd twee lappen van sterk linnen, van binnen met dun leder bekleed, en wel zoo dat die lappen aan den voorschoen over elkander heenschieten tot op de helft van den voet, alwaar de binnenste lap door een spleet van de buitenste wordt doorgestoken. Tot op die hoogte is het linnen door leder gedoubleerd, hooger op is het weefsel alleen dubbel genomen en loopt uit in een schuine strook, ter lengte van $\frac{1}{4}$ meter; de binnenste strook eindigt in eenen riem de buitenste met een gesp.

4°. een bepaald aantal kurken of lederen waarlooze zolen, van dien omvang dat zij op de fundamenteele 'zool geplaatst, aan alle zijden een centimeter onbedekt laten; deze zolen zijn schuin, en op doorsnede wigvormig: er zijn er waarvan de dikte

aan de bovenzijde een centimeter bedraagt, andere waar dit aan de buitenzijde het geval is, in beide gevallen loopt de kurken zool aan de tegenovergestelde zijde scherp af.

Op deze wijze meen ik aan de meeste bezwaren in het soldatenschoeisel te gemoet te zullen komen.

I. Daar er vier verschillende typen van grootte bestaan, is het altijd gemakkelijk een model uit te kiezen, dat in lengte die van den te bekleeden voet overtreft: dit geeft ruimte voor de gedurende den marsch intredende speling in lengte van den voet. Is de zool wat zeer lang, zoo helpt eenige meerdere kromming naar boven toe, zoodat de voet in zijne physiologische functie van zich op den bodem af te zetten niet gehinderd wordt.

II. De toonen worden gelijkmatig omgeven, zonder eenigen druk van welke zijde ook.

III. De hiel heeft een sterk en solied bekleedsel, dat als steun voor de lichaamszwaarte dient.

IV. De beide elkander kruisende lappen bedekken binnen zekere grenzen voeten van de meest verschillende dimensie van verschillende grootte en vorm zonder druk uit te oefenen; zij voegen zich gelijkmatig aan den voet, dien zij mouleeren, en laten zoo min mogelijk ruimte over op een plaats, waar die ruimte van nadeelige werking is, namelijk aan den voetwortel.

V. De voet en het onderbeen worden aan enkel en wreef gesteund, zonder dat het loopen er door wordt benadeeld: bij de periodieke buiging in het voetgewricht oefent het omgevend linnenweefsel geen nadeeligen druk uit: het steunt alleen, en heeft alle voordeelen van de slobkous, zonder een der nadeelen. Op deze wijze wordt een krachtig middel gevormd tegen doorbnigen, omzwikken en verstuiken, de grootste vijanden in het leger, doordat zij dikwijls meer krijgsglieden voor het gebruik te velde buiten gevecht stellen dan het vijandelijk lood.

VI. De riem, die sluit na een paar maal om het been te zijn gewonden, belet de intrede van vocht, en laat zelfs de opname van de uiteinden der broekspijpen toe, iets wat bij lange marschen niet genoeg te waardeeren is.

VII. Buiten al het genoemde bezit men een zeer gemakkelijk aan te wenden corrigen voor de verschillende ruimten, die

ieders individueele voetvorm eischt, in de bijgevoegde schuine zolen. Ziet men dat bij den op boven beschreven wijze geschoeiden soldaat de voet naar binnen of buiten overhelt, terstond herkenbaar aan de hak, zoo brenge men een of meer der waarlooze zolen in, met de dikke zijde aan den tegenovergestelden kant waar de overhelling bestaat; het zwaartepunt van het lichaam wordt hierdoor onmiddellijk verplaatst, de voet naar binnen of buiten gekanteld, en alle lastige druk op deze wijze vermeden.

Meer verwijderde voordeelen zijn de volgende:

Uit het oogpunt der doelmatigheid, het snel aan- en uittrekken, het aanpassen van een klein getal typen op honderden verschillende voetvormen, zonder nadeelige ruimte of druk; het afschaffen van poetsgoed, met al wat daartoe behoort; de schoen is eindelijk veel lichter.

Uit het oogpunt der sierlijkheid vertoont het schoeisel, op deze wijze aangebracht, het nette, dat men bij de halve laarzen bijv. in het Russisch leger waarneemt; het grauwe of bruine of zwartblauwe linnen steekt af tegen het niet gekleurde leder, terwijl de 2 à 3 maal er om heen gerolde riem aan alles een aangename vorm geeft.

Uit het oogpunt der spaarzaamheid; door dat geene groote stukken buigzaam leder worden vereischt, vervalt het gevaar van indrogen en splijten en kloven bij bewaren in de magazijnen. Deze schoenen duren veel langer en zijn bovendien veel goedkooper; de prijs in het groot wisselt tusschen 2.50 en 3 gulden.

Eindelijk zijn uit het gezondheidsoogpunt de voordeelen eveneens niet gering te noemen. Door het voorkomen van kloven en scheuren, is de bescherming tegen natte voeten oneindig veel grooter; door de meerdere ruimte en de lengte, gepaard aan eene juiste beperking van ruimte in de breedte, alleen dus toelatende de normale voor- en achterwaartsche verschuiving, is het gevaar voor ongelijken druk, en hierdoor voor wonden, blaren enz. tot op een minimum teruggebracht; het onderbeen is goed voorzien, en de bij schoenen steeds bestaande groote neiging van omzwikken, wordt krachtig bestreden; in een woord een goedsluitend, warm voetbekleedsel.

Verder zoude ik het volgende in overweging willen geven: bij alle lange marschen kan met het beste schoeisel toch het gevaar van doorloopen niet geheel worden weggenomen. Er bestaat hier slechts een middel tegen: na een zeker aantal uren marsch, na een rust bijv. worden de laarzen uitgetrokken; het beste zoude zijn eenigen tijd de troepen blootsvoets te doen marcheeren (de type der voetreizigers, de Deutsche Handwerksburschen, doen dit op hunne „Wandertochten”), maar hiertoe wordt veel oefening vereischt. Men kan in dit geval volstaan met den voet in te wikkelen in een driehoekigen doek, die geen plaats inneemt, en volkomen de teedere huid der voetzool beschermt tegen de scherpten van den bodem, althans voor eenigen tijd.

Tot mijne groote teleurstelling ben ik vervallen in de fout van alle sprekers die met hun onderwerp zijn ingenomen; zij worden te lang. Van de geheele militaire kleeding besprak ik slechts een enkel, hoewel een zeer gewichtig punt. Dit onderwierp ik aan eene kritische bespreking; mocht ik zien dat ik niet al te zeer heb misgetast, zoo zal ik uit deze ondervinding den moed putten een andermaal u de overige elementen voor te stellen mijner voorstellen tot militaire kleeding, en u eindelijk den naar mijn ideaal spaarzaam, sierlijk, doelmatig en gezond gekleeden nationalen strijder in levenden lijve voor te stellen.

De VOORZITTER. Ik zeg den geachten spreker reeds voorloopig dank voor zijne hoogst interessante voordracht. Na de gewone pauze zal ik gaarne de gelegenheid geven tot het doen van vragen of het maken van opmerkingen naar aanleiding van het gesprokene.

De vergadering wordt hierop voor eenige oogenblikken geschorst. Na de hervatting worden de discussiën geopend.

De heer VAN SYPESTEYN. Mijnheer de Voorzitter. Ik heb met bijzonder veel genoegen de voordracht van den heer Vinkhuijzen gehoord en vooral het laatste gedeelte, meer in het bijzonder het schoeisel van den soldaat betreffende. Deze zaak heeft mij sedert een groot aantal jaren veel belangstelling ingeboezemd en m. i. is zij vroeger zeer verwaarloosd. Of dit thans nog het geval is, weet ik niet.

Ik herinner mij dat ruim 20 jaren geleden, door mij, als lid der Kamer, eene vraag gericht werd tot den Minister van Oorlog bij de behandeling van een klein wetje, dat niet betrof een militair onderwerp, maar betrekking had op den arbeid in de gevangenissen. Dat wetje werd verdedigd door de toenmalige Ministers van Justitie en van Oorlog. Het onderwerp, dat toen ter sprake kwam, was het vervaardigen van schoenen voor de militairen uitsluitend door de gevangenen, hetgeen aanleiding gaf tot groote misbruiken, want er worden niet uitsluitend schoenmakers in de gevangenis gezet. Ik meen dat dit in de laatste jaren niet meer plaats heeft.

In 1843 in garnizoen zijnde te Bergen-op-Zoom werd ik gecommandeerd om een detachement miliciens af te halen in Gorinchem. Met 150 man ging ik van daar naar Bergen-op-Zoom na hen te Gorinchem in de magazijnen te hebben gekleed en o. a. van schoenen te hebben voorzien. De recruten werden daar in drie gelederen opgesteld. Het eerste gelid, de reuzen, kreeg de 1e, het tweede gelid de 2e en het derde gelid de 3e taille van schoenen. Deze, als uitgedroogde klompen in het magazijn opgehangen, werden van den haak gehaald en rondgedeeld. Maar niet altijd heeft een reus een grooten of een dwerg een kleinen voet, zoodat de schoenen veelal voor den een veel te groot en voor den ander veel te klein waren. Met die schoenen ging de troep naar de kazerne, de meesten liepen met hun eigen schoenen en door den regimentsschoenmaker werd de zaak zoo goed mogelijk in orde gemaakt. In gewone omstandigheden komt dit dus wel terecht, maar als men dadelijk op marsch moet, is dat zeer bedenkelijk.

Zoo als ik zeide, bracht ik de zaak van het schoeisel later in de Tweede Kamer ter sprake. Ik vestigde er zeer de aandacht op van den Minister van oorlog en 's avonds las men in een der couranten de aardigheid, dat ik zoo kleingeestig was geweest om te spreken over schoenen, maar dat schoenen geen *hoofdzaak* was. Den volgenden dag kwam de Minister van Oorlog op de zaak terug en antwoordde mij, dat schoenen in allen geval geen *hoofdzaak* zijn. Ik antwoordde dat, naar mijne meening voor de infanterie de schoenen juist de hoofdzaak zijn. Ik zeide dat ik o. a. gehoord had, dat de maarschalk van Saksen

gezegd heeft: le gain des batailles est dans la jambe des soldats; dat Frederik de Groote van hetzelfde oordeel was en schreef:

Aimez donc les détails, ils ne sont pas sans gloire, .

Ce sont les souliers, qui mènent à la Victoire.

Verder voegde ik er bij ook gehoord te hebben dat Napoleon bij den slag van Lodi, langs de Arno gaande, de schoenen zijner soldaten zoo slecht vond, dat hij gelastte ze alle in de rivier te werpen en zijn troepen liever blootsvoets liet gaan dan met zulke schoenen.

Maar de Minister van Oorlog had de lachers aan zijne zijde met het gezegde: schoenen zijn in allen geval geen hoofdzak.

Doch 1870 kwam met de mobilisatie der troepen. Toen moest men ook schoenen hebben, maar ze waren alle onbruikbaar; de schoenen, die 20 jaren lang in de magazijnen hadden gehangen, waren totaal onbruikbaar en alle mogelijke schoenmakerswinkels werden afgeloopen om maar schoenen te verkrijgen.

Ik heb gemeend naar aanleiding der voordracht van den heer Vinkhuijzen, deze kleine mededeeling te moeten doen. Ik weet niet hoe de toestand thans is, maar ik ben overtuigd dat het tegenwoordig legerbestuur thans een andere leer is toegedaan en dat het met mij eens is, dat de schoen voor de infanterie niet alleen is *eene* hoofdzak, maar in werkelijkheid *de* hoofdzak.

De heer HORSTMANN. Naar aanleiding van het gesprokene kan ik mededeelen, dat de schoenen voor de militairen niet meer in de gevangenissen en ook niet meer door korps-schoenmakers worden vervaardigd. Sedert 1879 worden zij, in de schoenfabrieken gemaakt, die daartoe van de bij contract bepaalde werktuigen voorzien moeten zijn; waarbij voor zooveel nuttig en noodig de nieuwste vindingen op dit gebied worden toegepast of geëischt.

Wanneer ik den geachten spreker van heden avond goed begrepen heb, dan wenscht hij de schoenen in vijf groepen te verdeelen. De ondervinding heeft echter bewezen, dat dit lang niet voldoende is. Er worden voor het leger vervaardigd, acht verschillende lengte-afmetingen, van 25 tot 32 centimeter. Van iedere lengte-afmeting zijn nog vier wijdte-afmetingen gemerkt *a*, *b*, *c* en *d*. Als bewijs van de zorg, die in dit opzicht wordt

besteed, kan dienen dat de modellen van de leesten, waarop de schoenen gemaakt moeten worden, door het legerbestuur aan de schoenfabrikanten tot leiddraad worden verstrekt, zoodat men zeker is dat wat er vervaardigd wordt ook aan den gewilden vorm en afmetingen voldoet.

Wat den vorm van de zool betreft, is die, genomen naar het bekend systeem Meyer — in zijn volle consequentie toegepast — als proef bij het leger in gebruik gegeven. Men was er echter niet onvoorwaardelijk mede ingenomen; het is ook een eenigszins onoogelijk model. Men is zoodoende gekomen tot den tegenwoordigen vorm, waar ik voor mij, ook niet mededweep. De breedere neus van de zool, heeft een overschot van bovenleder medegebracht, waardoor nu vaak een plooi ontstaat, die aan de kleine teen allicht last kan veroorzaken.

Is men dan nu nog niet tot eene alles bevredigende oplossing gekomen, aan pogingen daartoe, door het in beproeving geven van schoeisel heeft het niet ontbroken. Er is haast geen model denkbaar of men heeft het beproefd; zoowel van schoeisel in het buitenland als dat hetwelk door deze en gene, rechtstreeks of zijdelings aan het legerbestuur werd voorgesteld.

Ik hoop van harte dat het model van den heer Vinkhuijzen eene bevredigende oplossing moge brengen. Maar uit de geleverde beschrijving heb ik nog niet voldoende kunnen opmaken hoe de denkbeelden van den spreker zijn en ik betreur het zeer dat het hem niet mogelijk is geweest een exemplaar van zijn model in natura te laten zien. Misschien zal dit bij een volgende gelegenheid kunnen geschieden en ik twijfel niet of het hoofdbestuur zal genegen zijn om wanneer de vinding van Dr. Vinkhuijzen daartoe aanleiding geeft een proef op groote schaal daarmede te doen nemen, teneinde ook de praktijk in deze, uitspraak te laten doen.

Een enkel bezwaar wil ik echter nu reeds in het midden brengen. De heer Vinkhuijzen wil het linnen aan zijne schoenen doubleeren met leder. Maar het leer heeft steeds een neiging om te rekken of te krimpen, zoodat het vermoedelijk geen gelijken tred houdt met het linnen. Daardoor krijgt men plooiën en als de man dan het linnen bekleedsel over den voet moet halen, dan krijgt men schaving of drukking van den voet. Een

ander bezwaar is, dat de wijze waarop het met leder gedou-bleerde linnen aan de kleine strook bovenleder, die zich aan de zool bevindt, wordt bevestigd, licht aanleiding kan geven tot scheuren, bij het gaan, door de werking van den voet. Het is echter mogelijk, dat de te nemen proeven de ongegrondheid van die bezwaren zullen aantooneu.

Het vraagstuk van het schoeisel is een zeer moeilijk vraagstuk, voornamelijk ook omdat de eischen, die men er aan stelt — meent te kunnen stellen — dikwerf met elkander in strijd zijn. De geachte spreker b.v. wenscht een stevige zool om tegen oneffenheden van den bodem te beschermen. Maar de stevige zool is een weinig buigzame zool en dit is nu in oppositie met den eisch, dien men stelt aan eene gemakkelijke werking van het mechaniek van den voet. Zoo ook wenscht men een schoen, die gemakkelijk kan worden aangetrokken en die tevens goed sluit. Ook in deze eischen valt tegenstrijdigheid te bespeuren. Wil men trachten allerlei bezwaren weg te nemen, dan komt men allicht tot een gecompliceerd stelsel, uit veel onderdeelen bestaande, en dit is op zich zelf ook al weder een bezwaar.

Intusschen kan ik de verzekering geven, dat men bij het legerbestuur doet, wat men kan om voor goed schoeisel te zorgen. Het leer wordt met de meeste zorg gekeurd en evenzoo het zoolleer, zelfs vóór dat de schoenen in elkaar worden gezet.

Voor het overige wensch ik mijn oordeel op te schorten tot de heer Vinkhuijzen schoenen, naar zijn denkbeeld vervaardigd, zal hebben vertoond. Men zal dan daarmee een proef kunnen nemen en daardoor zal kunnen worden uitgemaakt of door de vinding van den heer Vinkhuijzen werkelijk een stap nader is gedaan om te komen tot de oplossing van het moeilijke vraagstuk van het schoeisel, iets waarvan ik de eer gaarne aan Dr. Vinkhuijzen zou gunnen en waarvoor het leger hem dankbaar zal zijn.

De heer Dr. VINKHUIJZEN. In antwoord op de belangrijke woorden door Jhr. v. Sypesteyn gesproken, constateer ik het groote gewicht, dat in tijden van mobilisatie aan de schoenenquaestie gehecht moet worden. Bovendien hoe belangrijk het is dat met niet te veel moeite voor voeten van zoo verschillende

vorm en grootte, passende bedekking en bekleeding worden gevonden. Hier wezenlijk is ondervinding de beste leermeesteres, eveneens volgt er uit welke martelingen die in magazijnen bewaarde schoenen door hun ingedroogd leder voor de er niet in passende voeten moeten opleveren.

Den volgenden spreker zeg ik dank voor zijne gewichtige en zaakrijke opmerkingen: de man van het vak spreekt uit ieder woord: daarom aarzel ik eenigszins in de bestrijding zijner gegevens. Evenwel moet ik verklaren dat zijn vrees voor ongelijke samentrekking van twee vlakken (linnen en leder) en daardoor rimpeling door de elasticiteit van het linnen ongegrond is gebleken te zijn. Wat betreft de fabricage der militaire schoenen in de Langstraat in Brabant, juist bij dit meestal op fabrieksmatige wijze verkregen schoeisel, hoorde ik klagen over het groote bezwaar der houten pennen.

Ik kan eindelijk mededeelen dat ik schoeisel naar mijn beschreven model heb laten vervaardigen, en mij er een genoeg van maken zal dit aan spreker's beoordeeling te onderwerpen.

De VOORZITTER. Met genoeg heeft de vergadering zeker uit de laatste woorden van den heer Vinkhuijzen gehoord, dat hij ons in uitzicht stelt eene aanvulling van zijne voordracht omtrent de militaire kleeding. Voor hetgeen hij dezen avond reeds heeft gezegd, zijn wij hem zeker allen dankbaar.

De woorden van den heer Horstmann getuigen van diens groote technische kennis en zeker heeft men ook geapprecieerd de herinnering door den heer van Sypesteyn uit zijn parlementaire loopbaan. De aardigheid waarop hij wees, was zeker zeer ongepast en ik ben overtuigd dat alle officieren het hiermede ééns zullen zijn, dat inderdaad vooral voor de infanterie de schoenen tot de hoofdzaken behooren.

Wanneer thans niemand meer het woord verlangt, dan sluit ik de vergadering.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

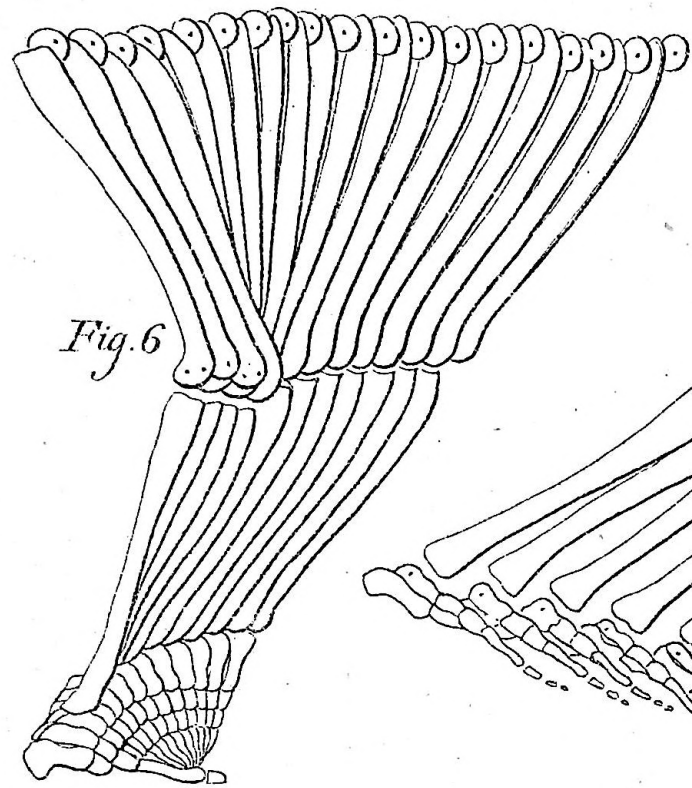

Fig. 6

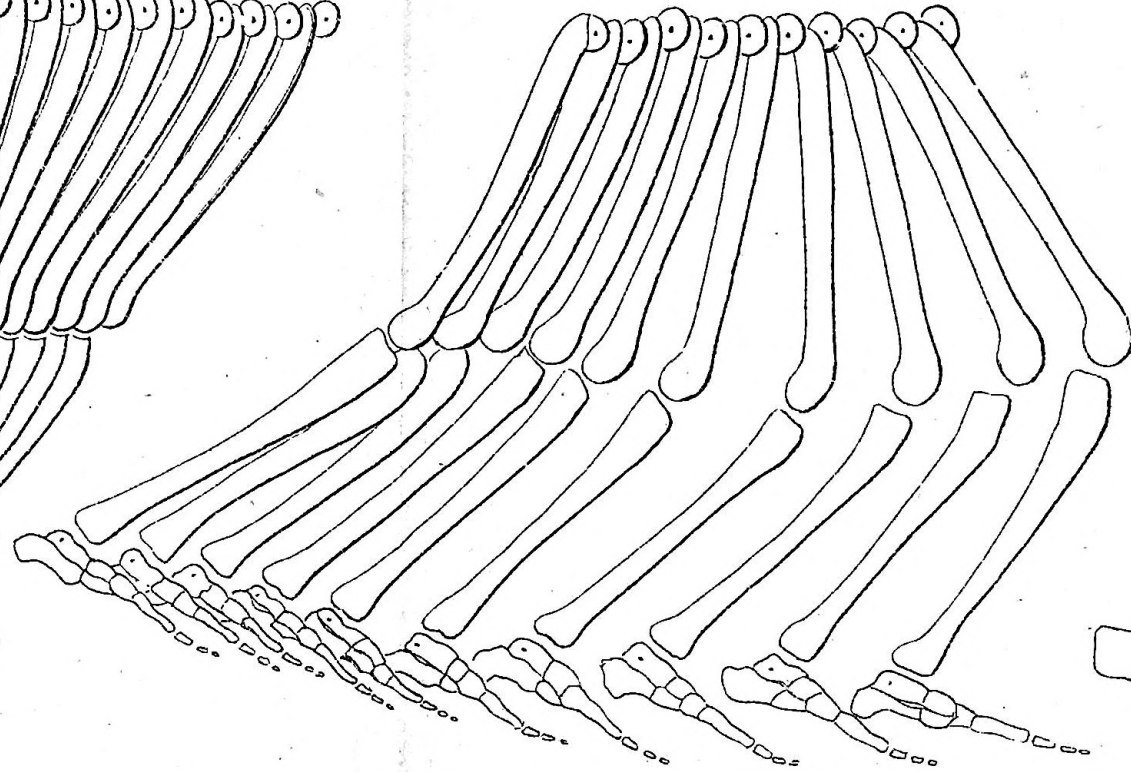

Fig. 7.

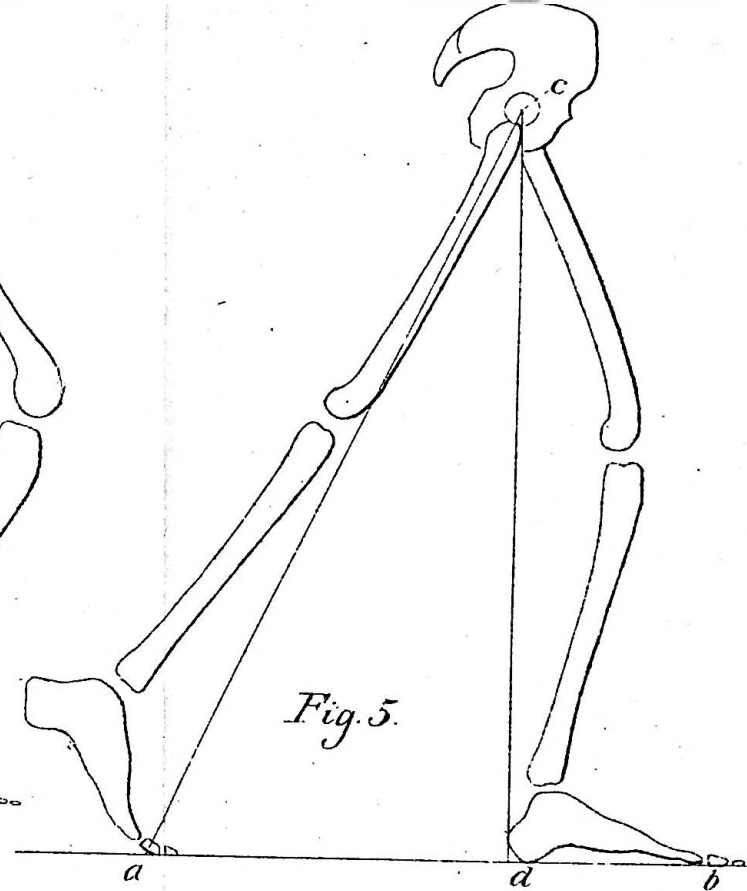

Fig. 5.

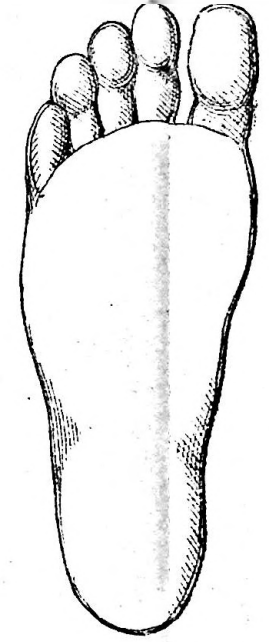

Fig. 1.

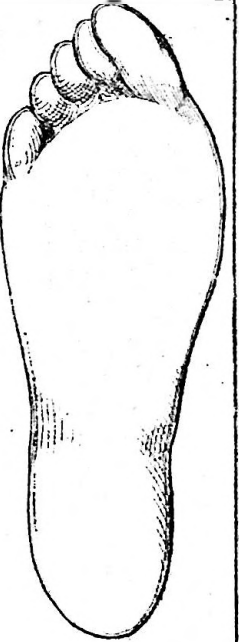

Fig. 2.

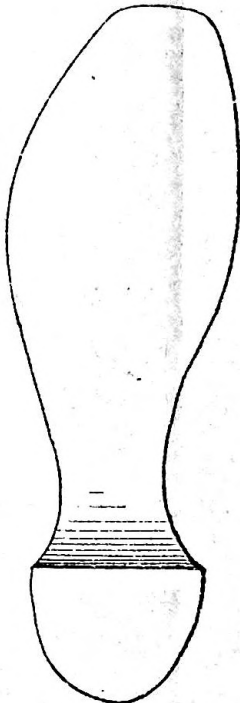

Fig. 3.

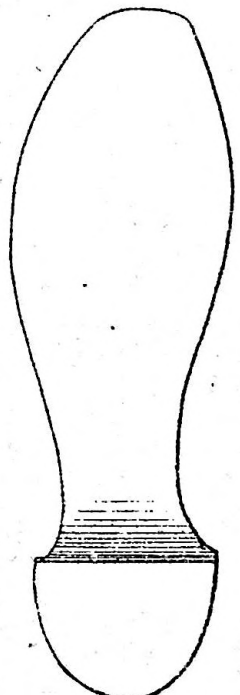

Fig. 4.

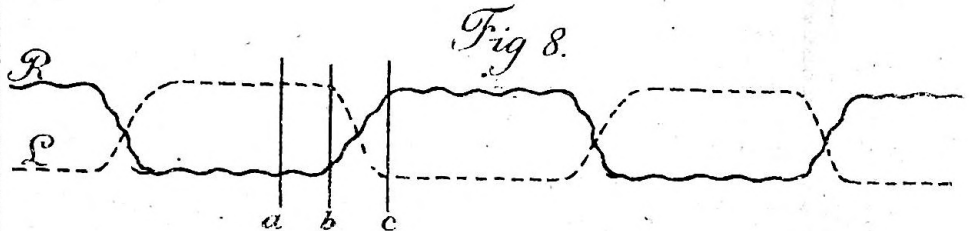

Fig. 8.

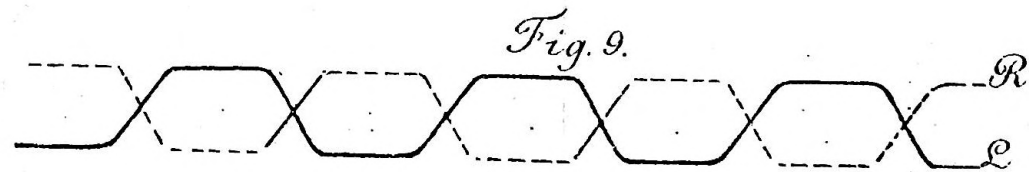

Fig. 9.

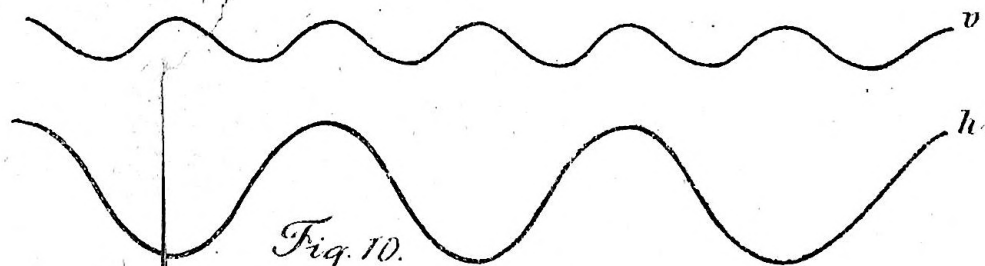

Fig. 10.

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1889—1890.

*Vergadering van Donderdag, 31 October 1889,
des avonds ten half acht uur.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt:

Mijne Heeren!

Bij den aanvang van dit nieuwe werkjaar onzer Vereeniging, is het mij een weemoedige taak, in de eerste plaats uwe aandacht te moeten vestigen op de omstandigheid, dat de rampzalige en vruchteloze Atjeh-oorlog op nieuw in dit jaar een tal van kostbare offers geëischt heeft, en dat onder die gesneuvelden helaas een viertal leden dezer Vereeniging voorkomt. Het zijn de heeren W. T. N. von Geusau, Kapitein bij den Generalen Staf; J. J. Gaade, 1e Luitenant der Infanterie; A. F. Rudolph en N. Hageman, 1e Luitnants der Genie, allen van het Nederlandsch-Indisch leger. Zij zijn met vele anderen helaas in den strijd gevallen, maar als dappere soldaten, met het zwaard in de vuist; en zij hebben daardoor op nieuw getuigenis gegeven van de onbezweken doodsverachting, van het hooge plichts-

In het aan de leden toegezonden antwoord op prijsvraag C staat in de noot onder aan de bladz. 17: *antwoord C*, dit moet zijn *antwoord B*.

beseft, waarvan het Indisch leger zoovele blijken gaf en steeds blijft geven.

Hunne namen zullen als naar gewoonte achter de ledenlijst van dit jaar, onder het daarvoor bestemde afzonderlijk hoofd worden opgenomen.

Het getal der gesneuvelde en betreurde kameraden, aan wie deze stille hulde door de Vereeniging wordt gebracht, is nu reeds helaas tot 13 gestegen.

Eere zij hunne nagedachtenis!

(Algemeene toejuiching).

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De Voorzitter verzoekt de heeren Vinkhuizen en Rinses om voor deze stemming en voor die van leden van het bestuur, het stembureau te willen uitmaken. Tevens herinnert de Voorzitter, dat de aftredende leden van het bestuur allen herkiesbaar zijn. Evenwel heeft de heer Plantenga, die verplaatst is naar Delft, verzocht voor geene herkiezing in aanmerking te komen.

De uitslag der ballotage van kandidaten is, dat met algemeene stemmen zijn toegelaten de heeren: B. C. de Jong, Oud Superintendent N.-I. Stoomvaart-Maatschappij en J. V. Westenberg, 1e Luit. der Cavalerie, beiden te 's-Gravenhage; J. S. Meuwssen, 2e Luit. der Inf. Schutterij te Amsterdam; G. H. W. van Haeften, Gep. Majoor der Genie N.-I. Leger te Bergen op Zoom; F. Boogaard, 2e Luitenant der Artillerie te Breda; Mr. J. B. A. Vreede, Griffier b/d. Landraad in N. I. te Hilversum; L. W. E. van Albada, L. C. J. P. de Bourbon, J. A. Camerling Helmolt, P. G. van Drunen, G. D. van de Kastele, A. B. Knook, W. de Iaet, allen 2e Luitenants der Infanterie te Leeuwarden; P. J. L. B. Batenburg, 2e Luit. der Infanterie, L. G. J. H. Hendrickx, 2e Luit. der Infanterie en P. F. Peletier, 1e Luit. der Artillerie, allen te Maastricht; C. M. de Kanter, 2e Luit. der Infanterie te Nijmegen; W. E. van Dam van Isselt, G. A. O. Immink, W. H. A. G. Baron van Ittersum, Jhr. C. A. M. Wittert, allen 2e Luitenants der Artillerie te Utrecht; en T. L. S. Nedermeijer Ridder van Rosenthal, 2e Luit. der Cavalerie te Venloo.

Hierna is nan de orde het verslag omtrent den toestand der

Vereeniging, alsmede de rekening en verantwoording van het bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge artikel 26 van het Reglement.

De VOORZITTER verleent het woord aan den Secretaris om dit verslag uit te brengen.

De SECRETARIS deelt hierop mede:

Op 1 October 1888 bedroeg het aantal werkelijke leden hier te lande 1403

Het aantal werkelijke leden in Ned. Indië 516

Te zamen 1919

Hier zijn in den loop v/h. Vereenigingsjaar bijgekomen 191

Totaal 2110

Door overlijden, bedanken of om andere redenen afgegaan 99

Zoodat het aantal leden op 1 October 1889 bedraagt 2011

en wel:

werkelijke leden hier te lande 1461

" " in Ned.-Indië 550

hetgeen voor het Vereenigingsjaar 1888/89 een aanwinst van 92 werkelijke leden geeft.

Op 1 October 1888 was het saldo der Vereeniging als volgt:

In kas bij den Penningmeester f 400.81

Benevens:

1 Certif. $3\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 1000, waarde f 1010.—

6 " $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 100, " " 462.—

Voorschot aan den Hoofdcorr. in Ned. Indië " 18.10

De ontvangsten in 1888/89 hebben bedragen . . . 9315.15

Totaal . . . f 9715.96

De uitgaven over hetzelfde tijdvak bedroegen . . . 9440.94^s

Blijft in kas op 1 October 1889 . . . f 275.01^s

Benevens:

6 Certif. $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 100, volgens den stand der effecten op heden. f 483.75

en 3 maanden rente . . . " 3.70^s

1 Certif. $3\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 1000 volgens idem " 1030.—

en zes maanden rente . . . " 17.50

Voorschot aan den Hoofdcorr. in Ned. Indië . . . 75.20

Alsmede: nog te innen contributie van

2 leden in Nederland over 1888/89

1 lid „ Ned. Indië „ 1887/88

en 539 leden „ „ „ 1888/89

De VOORZITTER. U ziet, Mijne Heeren, dat de toestand der Vereeniging gelukkig zeer bevredigend is. De financieele toestand vooral, is ook zeer goed en is door den Secretaris duidelijk uiteengezet. De door hem als penningmeester ingediende rekening en verantwoording over 1888/89 is niet alleen goedgekeurd door het bestuur, maar ook door de daartoe benoemde commissie van onderzoek, de heeren Ramaer, Braams en Alewijn.

Die commissie heeft namelijk aan het bestuur medegedeeld, dat zij de rekening en verantwoording in behoorlijke orde hebben bevonden en mitsdien de goedkeuring er van voorstelt, onder dankbetuiging aan den penningmeester voor zijn gehouden beheer.

Ik stel thans aan de vergadering voor zich met dat voorstel te vereenigen.

Hiertoe wordt besloten.

De VOORZITTER. Namens het geheele bestuur en zeker ook namens de vergadering, breng ik gaarne onzen dank aan den penningmeester, wiens beheer zooveel redenen tot tevredenheid geeft.

De bovenbedoelde commissie heeft, bij haar brief eene nota gevoegd, bevattende eenige wenken, die ook reeds bij het bestuur zelf waren opgekomen. Het bestuur zal echter die wenken opnieuw overwegen en waarschijnlijk, voor het einde van dit werkjaar in eene algemeene vergadering voorstellen doen tot eene wijziging der statuten, die thans reeds in overweging en bewerking is.

Aan de orde is thans de verkiezing van drie leden van het bestuur, ingevolge artikel 16 van het reglement.

De uitslag der stemming is, dat met overgroote meerderheid herkozen worden de heeren L. J. W. van Rouveroy en C. L. W. Moorrees, en dat in de plaats van den heer Plantenga benoemd wordt de heer Koolemans Beynen.

De Voorzitter vraagt aan de benoemden, of zij hunne benoeming aanvaarden.

Deze vraag door allen toestemmend beantwoord zijnde, wenscht de Voorzitter hen allen en ook het Bestuur geluk met hunne benoeming en verzoekt hij den heer Koolemans Beynen aan de bestuurstafel zitting te nemen, waaraan door dezen wordt voldaan.

De Voorzitter. Ik wensch ook thans nog aan den heer Braams, hier aanwezig, den mondelingen dank over te brengen, met verzoek daarvan mededeeling te doen aan zijne medeleden in de financieele commissie, voor de degelijke wijze waarop zij zich van haar taak heeft gekweten. Ik dank ook de heeren stemopnemers voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is alsnu de voordracht van den heer Dr. H. J. VINKHUIZEN, over de *militaire kleeding*.

Door onvoorziene omstandigheden kan deze voordracht hier niet volgen; zij zal echter zoo spoedig mogelijk gedrukt en aan de leden worden toegezonden.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.